

בית בובות

הנריק איבסן • דרמה – דפי עבודה לבגרות בספרות

יצרה: רוית ראש בן ישי

1. מהדורה למורה: תקציר, תשובות מופת, מחוון, מערכי שיעור
2. דף תלמיד: חלק א׳ הבנה • חלק ב׳ ניתוח • חלק ג׳ כתיבה בנוסח בגרות
3. כרטיס יציאה

מהדורה למורה – בית בובות

תקציר

ערב חג המולד בבית משפחת הלמר. נורה חוזרת מקניות עמוסת מתנות, ובעלה טורוואלד, שמונה זה עתה למנהל בנק, מכנה אותה בשמות חיבה כמו "העפרונית הקטנה" ו"הסנאי" ומזהיר אותה מבזבוז. נורה נראית עליזה, ילדותית ותלויה בו.

לבית מגיעה כריסטינה לינדה, חברת ילדות של נורה, אלמנה שמחפשת עבודה. נורה מגלה לה סוד: לפני שנים, כשטורוואלד חלה קשה, היא לוותה כסף בסתר כדי לממן נסיעת החלמה לאיטליה, ומאז היא מחזירה את החוב בחשאי, פרוטה אחר פרוטה. טורוואלד בטוח שהכסף בא מאביה.

מתברר שהמלווה הוא קרוגסטד, עורך דין בעל עבר מפוקפק שעובד בבנק של טורוואלד. נורה זייפה את חתימת אביה על שטר ההלוואה, ואף תארכה אותה לאחר מותו. כשטורוואלד מחליט לפטר את קרוגסטד ולתת את משרתו לכריסטינה, קרוגסטד מאיים לחשוף את הזיוף אם לא יישאר בעבודתו.

נורה מנסה בכל כוחה לעכב את הגילוי. היא שוקלת לבקש עזרה מדוקטור רנק, ידיד המשפחה החולה, אך כשהוא מתוודה על אהבתו אליה היא נמנעת. קרוגסטד משאיר מכתב חושפני בתיבת הדואר הנעולה, ונורה מסיחה את דעת בעלה באמצעות ריקוד הטרנטלה הסוער לקראת נשף התחפושות.

כריסטינה, שאהבה פעם את קרוגסטד, נפגשת איתו ומתפייסת איתו. היא מוכנה לבקש ממנו לוותר על האיום, אך מחליטה שטורוואלד צריך לדעת את האמת, כדי שיסתיימו השקרים בבית. בינתיים דוקטור רנק משאיר כרטיס ביקור עם צלב שחור – סימן לכך שהוא הולך למות.

טורוואלד קורא את המכתב ומתפרץ על נורה בזעם: הוא מאשים אותה, מכנה אותה שקרנית ופושעת וחושש רק לשמו הטוב. אז מגיע מכתב שני, ובו קרוגסטד מחזיר את השטר. טורוואלד נושם לרווחה, קורא "ניצלתי!" ומיד "סולח" לנורה ומבקש לחזור לחיים כמקודם.

אבל משהו בנורה השתנה. היא מחליפה את בגדי התחפושת בבגדים יומיומיים ומושיבה את בעלה לשיחה רצינית ראשונה מזה שמונה שנים. היא מבינה שהייתה בובה – של אביה ואחר כך של בעלה – ומחליטה לעזוב את הבית ואת הילדים כדי להכיר את עצמה. היא יוצאת, ומלמטה נשמע קול של דלת נטרקת.

משמעות הכותרת

גלוי: "בית בובות" הוא צעצוע ילדים – בית קטן ומקושט שבו בובות "חיות" חיים מושלמים. גם הסלון של משפחת הלמר נראה כך: מסודר, חגיגי ונעים, עם עץ חג מולד ומתנות.

סמוי: במישור הסמוי נורה היא הבובה: אביה ואחר כך בעלה שיחקו בה, קבעו את דעותיה ונתנו לה תפקיד של "ילדה מקסימה". הבית כולו הוא תפאורה של אושר מזויף, ונורה עצמה אומרת שהבית היה "חדר משחקים". הכותרת הופכת לביקורת על נישואים שאין בהם שוויון ואמת.

תשובות מופת

שאלה 1 – הסבירו כיצד מתפתחת דמותה של נורה מתחילת המחזה ועד סופו. הביאו שתי דוגמאות.

טענה: נורה עוברת התפתחות מ"בובה" ילדותית שמשחקת תפקיד שנקבע לה, לאישה שמחליטה לראשונה בעצמה מי היא. ביסוס: בתחילת המחזה טורוואלד מכנה אותה "העפרונית הקטנה שלי", והיא מתנהגת כילדה – אוכלת מקרונים בסתר ומבקשת כסף. בסוף היא אומרת לו בשקט: "הייתי אשת-הבובה שלך", ומכריזה על "חובות כלפי עצמי". הסבר: בהתחלה נורה מקבלת את שמות החיבה ואת התפקיד, ואפילו נהנית מהם; היא מסתירה את אומץ לבה האמיתי – ההלוואה שהצילה את בעלה. התפרצותו של טורוואלד אחרי קריאת המכתב פוקחת את עיניה: הגבר שהיא האמינה שיקריב את עצמו למענה דואג רק לשמו. לכן בשיחה האחרונה היא מדברת כמבוגרת, מחליפה את התחפושת בבגדים יומיומיים ומגדירה מחדש את עצמה – אדם ולא רק רעיה ואם. סיכום: ההתפתחות של נורה היא לב המחזה; המעבר מבובה לאדם מבטא את הביקורת של איבסן על נישואים ועל חברה שאינם מאפשרים לאישה להיות עצמה.

שאלה 2 – מהו "הדבר המופלא" שנורה מחכה לו, וכיצד מסביר הדבר את החלטתה בסוף המחזה?

טענה: "הדבר המופלא" הוא תקוותה של נורה שטורוואלד ייקח על עצמו את האשמה בזיוף כדי להגן עליה; כשהתקווה מתנפצת, היא מבינה שהנישואים היו אשליה ומחליטה לעזוב. ביסוס: לאורך המערכה השנייה נורה מחכה בחרדה לרגע הגילוי. בסוף היא אומרת לבעלה שכדי שיחיו יחד באמת יצטרך לקרות "הדבר המופלא מכול", ומוסיפה שאינה מאמינה עוד בדברים מופלאים. הסבר: נורה האמינה שבעלה אוהב אותה אהבה גדולה ומקריבה, ואף הייתה מוכנה לשים קץ לחייה כדי שלא יסבול בגללה. אבל טורוואלד מגיב בזעם, מאשים אותה ודואג רק למעמדו, ו"סולח" לה רק כשהסכנה עוברת. הפער בין הציפייה למציאות מגלה לה שהיא חיה עם זר. לכן ה"נס" שהיא מדברת עליו בסוף כבר אינו הקרבה של הבעל, אלא שינוי עמוק של שניהם. סיכום: המושג "הדבר המופלא" מחבר בין המתח של העלילה לבין ההחלטה בסוף; התנפצות התקווה היא שמניעה את נורה לטרוק את הדלת.

שאלה 3 – הסבירו את משמעות הכותרת "בית בובות" במישור הגלוי ובמישור הסמוי.

טענה: במישור הגלוי הכותרת מתארת בית מושלם ומקושט כמו צעצוע, ובמישור הסמוי – נישואים שבהם נורה היא בובה שמשחקים בה. ביסוס: המחזה נפתח בסלון חגיגי עם עץ חג מולד ומתנות, וטורוואלד פונה לנורה בשמות חיבה כמו "העפרונית הקטנה שלי". בסוף נורה אומרת: "הייתי אשת-הבובה שלך", ומסבירה שקודם הייתה בובה של אביה. הסבר: בגלוי, ביתם של בני הזוג הלמר נראה בדיוק כמו בית בובות – מסודר, נעים ומלא אושר. בסמוי, האושר הוא תפאורה: נורה מקבלת את דעותיה מבעלה, משחקת תפקיד של ילדה מקסימה ומסתירה סוד. הכינוי עובר משני הגברים בחייה, ומראה שהיא מעולם לא הייתה אדם עצמאי. גם הילדים הפכו, בדבריה, לבובות שלה – כך המעגל ממשיך. סיכום: הכותרת מבקרת נישואים שאין בהם שוויון ואמת, ומכינה את הקוראים להחלטה של נורה לצאת מן ה"בית" ולחפש את עצמה.

שאלה 4 – כיצד תורמת דמותה של כריסטינה לינדה להבנת דמותה של נורה ולמהלך העלילה?

טענה: כריסטינה היא דמות ניגוד לנורה וגם מנוע עלילתי: היא מראה לנורה – ולנו – אפשרות של חיים עצמאיים, והיא זו שדואגת שהאמת תיחשף. ביסוס: כריסטינה מגיעה כאלמנה שעבדה קשה כל חייה

ומבקשת משרה. במערכה השלישית היא נפגשת עם קרוגסטד ומחליטה שטורוואלד צריך לדעת הכול, כדי שבבית יסתיימו הסודות ושני בני הזוג יגיעו לשיחה גלויה. הסבר: לעומת נורה המפונקת והתלויה, כריסטינה מכירה את העולם האמיתי – עבודה, עוני ואחריות. בזכותה נורה מגלה את סודה בפעם הראשונה, ואנו מגלים שמתחת לבובה יש אישה אמיצה. ההחלטה של כריסטינה שלא לעצור את המכתב היא שמביאה לשיא: בלי הגילוי, נורה הייתה ממשיכה לחיות בשקר. כמו כן, הקשר המחודש שלה עם קרוגסטד, המבוסס על כנות, מציג דגם של זוגיות שווה – בניגוד לנישואי הלמר. סיכום: כריסטינה מאירה את נורה מבחוץ ומניעה את העלילה מבפנים, ובכך מחזקת את רעיון המחזה: קשר אמיתי חייב להיבנות על אמת.

מחוון לשאלת הכתיבה (25 נק׳)

רכיב	נקודות
טענה מרכזית ברורה שעונה בדיוק על השאלה	5
ביסוס: לפחות שתי דוגמאות מדויקות מהיצירה (ציטוט קצר או תיאור רגע)	8
הסבר: קישור כל דוגמה לטענה – למה היא מוכיחה אותה	7
שימוש נכון במושגים ספרותיים (מספר, ניגוד, סמל, אירוניה…)	3
מבנה, לשון וסיכום שחוזר לטענה	2
סה״כ	25

מערך שיעור – 45 דקות

דקות	שלב	מה עושים
0–5	פתיחה: שאלת הוק	"מתי הרגשתם שמישהו מחליט בשבילכם?" – כתיבה חופשית קצרה, שיתוף רשות.
5–12	תמונת פתיחה	תיאור הסלון והשיחה הראשונה; איסוף שמות החיבה ומה הם מלמדים.
12–22	מפת העלילה	בזוגות: מסדרים כרטיסיות אירועים לפי מערכות ומזהים את רגע השיא.
22–32	קריאת הסיום	קריאה בתפקידים של קטע הסיום; דיון: מהו "הדבר המופלא"? מה משמעות טריקת הדלת?
32–42	כתיבת פסקה	כתיבת פסקת טענה על התפתחות נורה, עם ציטוט קצר אחד לפחות.
42–45	כרטיס יציאה	"הייתי במקום נורה הייתי…" – משפט אחד.

שיעור כפול – 90 דקות

דקות	שלב	מה עושים
0–10	פתיחה ורקע	שאלת הוק, היכרות עם איבסן ועם הדרמה הריאליסטית; מושגים: הוראות במה, אירוניה דרמטית.
10–25	מערכה ראשונה	קריאת קטעים נבחרים במקראה; זיהוי רמזים מטרימים: מקרונים, שמות חיבה, הסוד.
25–40	עבודה בקבוצות על דמויות	כל קבוצה מקבלת דמות (טורוואלד, קרוגסטד, כריסטינה, רנק) ובונה כרטיס דמות וקשר לנורה.
40–50	סמלים	תחנות קצרות: עץ חג המולד, הטרנטלה, תיבת הדואר, התחפושת, הדלת.
50–62	קריאה בתפקידים	קריאת שלושת הקטעים מהמערכה השלישית; דיון על השיחה השווה הראשונה.
62–82	תרגול שאלת בגרות	כתיבת תשובה על "הדבר המופלא" או על הכותרת; השוואה לתשובת מופת והערכה עצמית במחוון.
82–90	דיון מסכם וכרטיס יציאה	האם נורה צדקה? דיון מכבד בשתי עמדות; כל תלמיד ותלמידה כותבים טיעון אחד.

התאמות

- חנ"מ: לחלק את חלק ג' למקטעים, לתת את פתיחי המשפטים, בלי הגבלת זמן; בחלק א' – 3 אפשרויות בלבד.
- עולים: להקריא את הסיכום הפשוט, להצמיד את מילון המונחים, לאפשר מילון דו-לשוני.

מפתח לחלק א'

1. למה נורה לקחה הלוואה? – כדי להציל את בעלה החולה
2. מי מאיים לגלות את הסוד? – קרוגסטד
3. איך מגיב טורוואלד כשהוא קורא את המכתב? – הוא כועס מאוד
4. מה נורה עושה בסוף? – עוזבת את הבית

דף תלמיד – בית בובות

שם: _____ **כיתה:** _____ **תאריך:** _____

בית בובות / הנריק איבסן. היצירה בנחלת הכלל.

חלק א' – הבנה

1. למה נורה לקחה הלוואה?

א) כדי לקנות מתנות ב) כדי להציל את בעלה החולה ג) כדי לנסוע לבד

2. מי מאיים לגלות את הסוד?

א) קרוגסטד ב) דוקטור רנק ג) כריסטינה

3. איך מגיב טורוואלד כשהוא קורא את המכתב?

א) הוא מחבק את נורה ב) הוא כועס מאוד ג) הוא צוחק

4. מה נורה עושה בסוף?

א) נשארת בבית ב) רוקדת ג) עוזבת את הבית

5. תארו במשפט או שניים את הדמות "נורה הלמר".

_____

_____

_____

חלק ב' – ניתוח

השלימו את הטבלה: היכן מופיע האמצעי ביצירה, ומה הוא תורם?

אמצעי	היכן ביצירה	מה הוא תורם
אירוניה דרמטית		
סמל		
הוראות במה		
ניגוד		

משמעות הכותרת

מישור גלוי:

מישור סמוי:

חלק ג' – כתיבה בנוסח בגרות

הסבירו כיצד מתפתחת דמותה של נורה מתחילת המחזה ועד סופו. הביאו שתי דוגמאות.

בונים תשובה

1. טענה – משפט שעונה על השאלה
2. ביסוס – שתי דוגמאות (ציטוט של עד 8 מילים)
3. הסבר – מה כל דוגמה מוכיחה
4. סיכום – חזרה לטענה

פתיחי משפטים: לדעתי נורה מרגישה... / בתחילת המחזה נורה... אבל בסוף... / המשפט "..." מראה ש... / הכותרת "בית בובות" מתאימה כי...

כרטיס יציאה – בית בובות

- דבר אחד חדש שלמדתי היום:
- שאלה אחת שעדיין מעסיקה אותי:
- מ-1 עד 5, עד כמה אני מרגיש/ה מוכן/ה לשאלה כזו בבחינה? ___